

مروزی بر نگاه امام و رهبری به «حج سیاسی»

حج سیاسی، نظریه بالفعل کردن ظرفیت‌های دین

رهبر معظم انقلاب در دیدار اخیر با کارگزاران حج، تأکید بر عبارت «حج سیاسی» داشتند و تلاش برخی برای زدودن این مفهوم از اذهان را مذموم برشمردند. ایشان سیاسی بودن حج را عین تعالیم اسلام برشمردند: «گاهی از بعضی از زبان‌های بی‌مبالات نسبت به حقایق اسلامی صادر می‌شود این است که «حج را سیاسی نکنید؛ یعنی چه سیاسی نکنید؟ آنچه ما در حج لازم داریم از امور سیاسی، عین تعالیم اسلام است؛ ایجاد

■ قیام، هدف حج

شاید نخستین مفهوم و عبارت قرآنی که عبادتی همچون حج را از عملی عبادی صرف و فاقد تحرک به جنبشی سیاسی تبدیل می‌کند، مفهوم قیام است. مسلمانان در آیات و روایات قرآن در حالی به اقامه حج دعوت شده‌اند که تدقیق در این واژه بعد اجتماعی و سیاسی این عمل را نشان می‌دهد. چنانچه در مفاهیمی چون «اقامه امر به معروف، اقامه قسط و...» به برپایی اجتماعی هدفی اسلامی به صورت یکدست اشاره می‌شود. امام خمینی(ره) بر اساس قرآن، خانه خدا را بیتی می‌داند که به منظور قیام للناس تأسیس شده است: «بیتی للناس، پس باید برای همین مقصد بزرگ در آن اجتماع نمود... این بیت معظم، برای ناس و قیام ناس بنا شده است.»

از همین روست که مفهوم قیام در بعد سیاسی این حرکت متجلی دانسته می‌شود و اقامه این قیام به انهدام کفر و شرک منجر می‌شود که حج بدون وجود چنین قیامی در کلام امام(ره) اساساً حج نیست: «حج بی‌روح و تحرک و قیام یعنی حج بی‌برائت، حج بی‌وحدت و حجی که از آن هدم کفر و شرک بر نیاید، حج نیست.»

رهبر معظم انقلاب نیز اقامه این فریضه الهی را هنوز در نیمه راه برشمرده و تکامل این عبادت سیاسی را منوط به مهیا شدن شرایط اقامه کامل آن در ابعاد اجتماعی محسوس برمی‌شمرند: «نسبت به آنچه برای اقامه حج ابراهیمی و حج نبوی و حج قرآنی لازم است، هنوز در نیمه راه است و جا برای کار بسیار زیاد است... این واجب

بزرگ، در موسم خود و با شرایط و حدود خود، ان‌شاءالله اقامه شود و مردم ما بتوانند معنا و مفهوم الهی و اجتماعی و سیاسی حج را در وجود خودشان حس کنند و آن را در فضای دنیای اسلام مجسم نمایند.»

■ استکبارستیزی و مصداق بارز حج سیاسی

شاید مصداق اصلی حج را در بعد سیاسی آن بتوان در قالب مفهوم استکبارستیزی متجلی دانست. امام خمینی(ره) و انقلاب اسلامی ادبیاتی جدید در تبیین دوگانه‌های اسلامی به جهان معرفی نمودند که از آن جمله دوگانه‌های «اسلام- شرک»، «ایمان- نفاق» و «استضعاف- استکبار» بود. هم‌راز دانستن استکبار و مصداق آن در جهان امروز با جبهه شرک و نفاق و تشویق مسلمانان، مومنان و مستضعفین به مبارزه با شرک و نفاق از جمله کلیدی‌ترین دعوت‌های انقلاب اسلامی است که امام خمینی (ره) می‌کوشید این مبارزه را به عرصه سیاسی حج نیز بکشاند: «ان‌شاءالله ما نخواهیم گذاشت از انسانیت باید مصلی مظلومان را به همه عالم منعکس سازد، و آوای توحید را طنین اندازد، صدای سازش با امریکا و شوروی و کفر و شرک نواخته شود.»

ایشان مقابله و رمی شیطان به عنوان عبادت در نظر گرفته شده در حج را مفهومی نمادین برمی‌شمرد که مصداق عینی رمی شیطان در جهان امروز را به حج‌گزاران یادآور می‌شد: «در مکه مکرمه به‌ت‌ها را بشکنیم و شیاطین را که در رأس آنها شیطان بزرگ است، در مقبات رمی کنیم و طرد نماییم، تا حج خلیل الله، حبیب‌الله و ولی‌الله، مهدی عزیر(عج) را بچا آورد به‌باشیم.» نتیجه این استکبارستیزی، به سیاست داخلی کشورهای اسلامی نیز خواهد انجامید. قاعدتا حجی که در آن مسلمین به خودآگاهی سیاسی دست یابند، طبیعتاً «استقلال» را به عنوان یکی از نتایج آن دنبال خواهند کرد: «مسلمین اگر حج را پیدا کنند، آن اساسیست که در حج به کار رفته است از طرف اسلام، همان را پیدا کنند کافی است برای اینکه استقلال خودشان را پیدا کنند.»

رهبر انقلاب نیز به تبع همین نگرش مقابله با امریکا به عنوان مصداق تام استکبار جهانی را از جمله فلسفه اقامه حج برمی‌شمرند: «امروز به رفتار امریکای مستکبر و جنایتکار بنگرید. سیاست اصلی آن در برابر اسلام و مسلمین، جنگ‌افروزی است. خواست و تلاش خباثت‌آلود آن، کشتار مسلمانان به دست یکدیگر است. ظالمانی را به جان مظلومانی انداختن، از جناح ظالم پشتیبانی کردن، به دست او جناح مظلوم را بی‌رحمانه سرکوب کردن و آتش این فتنه هولناک را همواره تیزوتند کردن. مسلمانان باید هشیار باشند و این سیاست شیطانی را خنثی کنند. حج زمینه‌ساز این هشیاری است و این است فلسفه برائت از شرکان و مستکبران در حج.»

وحدت یک امر سیاسی است، این امر اسلام است، این عبادت است.» حج سیاسی و مفاهیم پیرامون آن البته واژگانی جدید در ادبیات رهبران انقلاب اسلامی نیست و می‌توان گفت همگام با پیروزی انقلاب اسلامی و توسط احیاگر بزرگ اسلام و بنیانگذار انقلاب، حضرت روح‌الله(ره) این عبارت که از دل منطق اسلامی برخاسته است، بیش از هر زمان احیا شد. تا جایی که امام خمینی(ره) در توصیف بعد سیاسی حج فرمود: «حج از

■ برائت از مشرکین: احیای سیاست در حج

مهم‌ترین مصداق و کارکرد سیاست در حج را که امام راحل احیاگر آن بود و رهبر انقلاب نیز بسیار بر آن تأکید دارد؛ مراسم برائت از مشرکین در انتهای مناسک حج است. حضرت روح‌الله این مراسم را با عظمت و اهبت یداد می‌کند و آن را مسیری برای شکوفایی و تشکل یافتگی حزب‌الله برمی‌شمرد: «اعلان برائت در حج، تجدید میثاق مبارزه و تمرین تشکل مجاهدان برای ادامه نبرد با کفر و شرک و بت‌پرست‌هاست و به شعار هم خلاصه نمی‌شود که سرآغاز علنی ساختن منشور مبارزه و سازماندهی جنود خدای تعالی در برابر جنود ابلیس و ابلیس صفتان است و از اصول اولیه توحید به شمار می‌رود و اگر مسلمانان در خانه ناس و خانه خدا از دشمنان خدا اظهار برائت نکنند، پس در کجای می‌توانند اظهار نمایند؟»

ایشان خود را فداایی مسیر حق طلبی و شهادت‌خواهی در راه مبارزه با استکبار و اسارت شرق و غرب دانسته و فریاد برائت حج را مقدمه‌ای برای رهایی از ذلت مسلمانان توسط ایادی بیگانگان و استعمارگران برمی‌شمرد: «فریاد برائت ما، فریاد امتی است که همه کفر و استکبار به مرگ او در کمین نشسته‌اند و همه تیرها و کمان‌ها و نیزه‌ها به طرف قرآن و عترت

■ مهم‌ترین مصداق و کارکرد سیاست

در حج را که امام راحل احیاگر آن بود و رهبر انقلاب نیز بسیار بر آن تأکید دارد؛ مراسم برائت از مشرکین در انتهای مناسک حج است

اندیشه

آن روزی که تولد پیدا کرده، اهمیت بُعد سیاسی‌اش کمتر از بعد عبادی‌اش نیست... (ابراهیم)، این پدر توحید و بت‌شکن جهان، به ما و همه انسان‌ها آموخت که قربانی در راه خدا، پیش از آن که جنبه توحیدی و عبادی داشته باشد، جنبه‌های سیاسی و ارزش‌های اجتماعی دارد.» به همین مناسبت و در آستانه موسم سفر روحانی- سیاسی حج به تأملی در ماهیت سیاسی حج از نگاه امام(ره) و رهبری (مدظله العالی) پرداخته شده است.

نکته بسیار مهم در بررسی ابعاد سیاسی حج، امکان نقش آفرینی ملت‌ها بدون اعمال نظر دولت‌هاست؛ جمعیتی انبوه از هر رنگ و قومیت و جغرافیا که در محیطی خارج از سلطه دولت‌های دست‌نشانده می‌توانند ابراز نظر نموده و مسیر حقیقت را دنبال کنند؛ پتانسیلی بی‌نظیر است که در صورت عملیاتی شدن و امکان تحقق اقامه حج در مسیر سیاسی می‌تواند سرنوشت ملت‌های مسلمان را نیز تغییر دهد

در مواجهه با دشمن، در شناسایی دشمن، در اعتماد نکردن به دشمن، در اشتباه نکردن آدر شناختن دوست از دشمن؛ ما تجربه داریم، ما دچار اشتباه تشدید در شناسایی دوست از دشمن؛ از اول انقلاب تا حالا فهمیدیم و دانستیم که دشمن حقیقی، دشمن لدود، لجوج و پیگیر، عبارت است از استکبار جهانی و صهیونیسم؛ این را فهمیدیم. گاهی اوقات همین دشمن اساسی و واقعی، حرف خود را از زبان دیگران گفته است. ما دچار خط‌انندیم در اینکه خیال کنیم دشمن این است؛ نه، تصریح کردیم و گفتیم دشمن استکبار است.»

امام راحل بر همین مبنا از روشنفکران اسلامی و صاحبان نطق و قلم می‌خواهند در فضای حج موضوعات اجتماعی و سیاسی را مطرح کنند و به منظور انتقال تجارب و تضارب آرا به بحث بپردازند؛ «اگر یویندگان! نویسندگان! در اجتماعات بزرگ، عرفات و منشر و منا، مکه معظمه و مدینه منوره، مسائل اجتماعی و سیاسی مناطق خود را به گوش برادران ایمانی برسانید و از هم طلب نصرت کنید.»

■ یکپارچگی و نمایش عظمت

امام (ره) پس از آنکه حج سیاسی را به عنوان نظریه به اسلام و کاربرد این عمل عبادی بیان می‌کنند، به بیان نتایج و فسمرات این رویکرد می‌پردازند. به زعم ایشان «مسلمین اگر حج رفته است از طرف اسلام، همان را پیدا کنند، کافی است برای اینکه استقلال خودشان را پیدا بکنند، ولی مع‌الأسف ما کم کردیم اسلام را. آن اسلامی که الان دست ماست که به کلی از سیاست جدایش کردند؛ سرش را بریدند.» لذا یک بحث مهم حج سیاسی می‌تواند بازیابی استقلال ملل مسلمان و رهایی آنها از سلطه استکبار باشد.

نمایش عظمت امت اسلام و قرار گرفتن آن در موضعی برتر در سطح جهان، دستاورد مهم دیگر حج سیاسی است. رهبر انقلاب این نمایش بزرگی و اهبت حج را اینگونه توصیف می‌کنند: «جنبه اجتماعی دیگر حج، نشان دادن عظمت امت اسلامی است. اینکه چند میلیون انسان جمع شوند در مراسم معینی، این یکجا نشان دادن امت اسلامی است. از یک کشور هفتاد هشتاد میلیون، فرض کنید که ۵۰هزار نفر، ۶۰هزار نفر، ۷۰هزار نفر شرکت کردند و شده این؛ این عظمت امت اسلامی را نشان می‌دهد.»

■ سیاست در کنار معنویت

دست‌آور باید اشاره کرد گرچه امام و رهبری با تأکید بر مفهوم حج سیاسی در نظر دارند ابعادی از کارکردهای نامکشوف حج را تا کنون بیان کنند و آن را مورد بهره‌امت اسلام قرار دهند اما این به معنی کنار نهادن ابعاد فردی و معنوی این سفر مهم نیست. رهبر انقلاب با ریزبینی و نکته‌سنجی اشاره می‌کنند که این بعد سیاسی نباید منجر به غفلت از ابعاد فردی حج گردد: «حج اگرچه یک واجب سیاسی است، یک واجب اجتماعی است، مظهر وحدت است، مظهر تجمع مسلمین است، برای بیان برائت است - در اینها شکی نیست - اما یک مجموعه لبالب از احساس معنوی است؛ این نباید فراموش شود... حج دو رویه متفاوت و مکمل یکدیگر دارد: یک رویه فردی، یک رویه اجتماعی؛ هر دو را باید رعایت کرد و توجه داشت. رویه فردی حج متعلق به یکایک حجاج است، هر کدام از حجاج در این برهه از زمان - این برهه حج و عمره- خود را باید با خدای متعال مرتبط کنند. استغفار کند، زاد و توشه برای شخص خود فراهم کند.»

درنگ

ولایت معصومین (ع) و نظام تکوین

■ دکتر حسین علی رضانی

گذر زمان و حرکت در ابعاد مکان جغرافیایی، قادر به تغییر اسلام و گزاره‌های دینی نیستند. دین اسلام در گذر زمان و اوقات هیچ‌گاه در معرض گردی از قدمت و باستانی شدن قرار نمی‌گیرد. گزاره‌های دین اسلام همچون آب «حَمَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ خَی» در اکوسیستم معرفتی انسانی است که گاه به آسمان صعود کرده و گاه بر اساس نظام معرفتی انسان‌ها بر عقول و قلوب مستند نزول می‌کند. زمین‌های تشنه معرفت در اثر بارش باران حقیقت از آسمان سیراب می‌شوند. در اثر بارش باران حقیقت، زمین‌های متخلخل عقول بشر، آب را در خود فروبرده و در قلب مستند جای می‌دهد و چشمه جوشان حکمت آرام آرام از قلب به سوی زبان و جوارح جاری می‌شود. وحی مانند باران بر قلب مستعد حضرت رسول (ص) باریدن گرفت؛ آن زمان که «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» صورت پذیرفته و کسی از حقیقت آن انزال، غیر از خدا و انیمه معصومین (ع) درک جامع و کاملی ندارند و نخواهند داشت و ما آنرا کم لیلیۃ القدر، نکته‌های لطیف در این باب نهفته و آن هم این است که آب حقیقت بر تمام جان‌ها باریدن می‌گیرد، لیکن سنت الهی بر آن است که زمین‌های تشنه و نفوذپذیر قابل و لایق بردن حقیقت در درون خود هستند، بدین معنا که زمین‌های سخت، متعصب و نفوذناپذیر را از آب حقیقت، بهره‌ای جز ظاهر نخواهد بود. انسان‌های مریض در وادی تیه سرگردان و در شک و ریب به سر می‌برند و از آب حقیقت جز سراب چیزی را درک نمی‌کنند، لیکن انسان‌های مهذب با قلوب سلیم در وادی حق‌الیقین و وادی‌السلام به سر برده و خود از سرچشمه حقیقت سیراب شده و بر دیگران می‌نوشانند.

گزاره‌های دین اسلام که در لایه مبنایی ثابت و در سطوح بیرونی بر اساس اقتضائات زمانی و مکانی متغیر و متنوع هستند، بر ثابیت برهانی بنا شده‌اند. ألم تر کیف ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا کَلِمَةً طَبِیَّةً کَشَحَرَةٍ طَبِیَّةً أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فَرْعُهَا فی السَّمَاءِ(ابراهیم: ۲۴). دین اسلام تمام سخات فکری معرفتی، هستی و انسانی را در بر می‌گیرد. در این راستا، حامل و مبلِّغ وحی و مفسران واقعی آیات نیز از این قاعده فرا و تکوین عالم هستی، انمه معصومین(ع) که حاملان و مفسران وحی و آب حقیقت هستند، نه زامبر دار بوده و نه مکان‌پذیر!

زمان و مکان در نظام تشریعی – معرفتی اسلام، مبنای شکل‌گیری قواعدی در نظام تکوین بوده که با قواعد مرسوم فیزیکال قابل محک و انطباق نیست. تولد یک انسان کامل در زمان و مکان خاص طبق قرار گرفتن مکان زمینی در یک حالت خاص در بین اجرام و کواکب سماوی و در «وقت» مشخص، نمی‌تواند مبنایی برای تاریخی شدن یک حقیقت باشد. منزل و محل حقیقت وحی توسط انسانی از جنس انسان‌های دیگر صورت می‌گیرد قُلْ إِنَّمَا بَشَرٌ مُثَلِّمٌ بَعْثُ إِلَىٰ أَمَّا إِلَهُکُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَنَنْهَ کَانَ یُزْجَوْنَ لِقَاءَهُ رَبِّهِ فَلْیُعْمَلْ لَمَلًا ضَالًّا(یوحا لاشیرک بعباده رَبِّهِ أَخْذًا(کهف: ۱۱۰). اما او حجت خدا در بین مردم بوده و واسط بین آسمان با زمین و خدا و خلق است که لولا الخَیْجَه لَنَسَخْتَ الْاَرْضَ بِأَهْلِهَا. سنخیتی حقیقت را با منزل و محل آن و انطباق عالم تشریع با حاملان تکوینی آن، باید امری منطقی و مستدل دانست و اگر گزاره‌های اسلام دوام و بقای ابدی دارند حیات تکوینی حاملان آن نیز که ختم بر شهادت دشمنان نیز ابدی خواهد بود.

مکان و متجع شریف ائمه اطهار (ع) در نظام تکوین در سیر زمان همیشه شریف و مقدس بوده و هستند و رجوع فیزیکی و سفر جغرافیایی زائران برای درک مکانی قبور امام معصوم (ع) که حاضر و محض بوده و رزّار خوش هستند بر اساس مقدماتی که بیان داشتیم امری برهانی است. سفر دل نیز که اثر شرایط زائر را بر حضر می‌دارد، با زیارت‌نامه‌ها در اثر بعد حسیر و مکان از لسان و قلوب مشتاقین جاری می‌شود نیز جدا از این قاعده نیست. ولادت حاملان و مفسران حقیقت وحی، زمانی جاری از زمان تا ابد بوده و به نظر تمام کائنات و وضعیت قرار گرفتن زمین در نسبت با اجرام دیگر در همان حال و در همان برهه بوده و چه بسا یک بار دیگر مکان و زمان ولادت و شهادت معصوم (ع) دوباره در نظام هستی تکرار و در نظام معرفتی انسان‌ها تداعی می‌شود. این شدن‌ها طبق سنت الهی دائمی است... وَذَکَرْنَهُمْ بِأَنَامِ الْحَالِ إِنْ فِی ذَکِکَ لَآيَاتٍ لِّکُلِّ صَبَّارٍ شَکُورٍ(ابراهیم: ۵).

زمان ولادت این معصوم (ع) نیز در سعه زمانی عالم هستی در روز خاص قرار گرفته و این روز حامل رازها و اسرار مگوی تکوینی و تشریعی است که قابل حقیقت و راهی بر طبق بر اساس وسع و ظرفیت به بخشی از آن در تراتب تشکیکی معرفت نایل می‌شود. روز ولادت معصوم (ع) روز شادی و ابتهاج کائنات است و در اوقات بسط و ابتهاج باید منتظر دادن‌ها و گرفتن‌ها بود. خواستنی که از سرادق‌ات باشد، حتماً با اجابتی چه در حال و چه در آینده همراه خواهد بود.

منبع: خبرگزاری مهر